

EBÜ'd - DAHDÂH

sevabını sadece Allah'tan bekleyerek içindeki 600 hurma ağacı ile birlikte bahçesini Allah'a borç olarak verdiğini bildirdi. Ardından da bahçesine giderek orada bulunan ailesine bahçeyi Allah'a borç olarak verdiğini söyledi ve bahçeden çıkmalarını istedi. Bu hadise üzerine Hz. Peygamber, "Ebü'd-Dahdâh için cennette nice hurma ağaçları saçak atıyor" dedi. Ebü'd-Dahdâh'ın bu hurma bahçesini, Hz. Peygamber'in kendisinden borç istemesi üzerine veya daha başka sebeplerle Allah yoluna adanmış da rivayet edilmektedir (Şevkânî, s. 422-423).

Ebü'd-Dahdâh'ın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Ölümü üzerine Hz. Peygamber onun soyu ve vârisleri hakkında bilgi toplamak üzere ensardan Âsım b. Adî'yi görevlendirdi. Ebü'd-Dahdâh'ın soyu hakkında fazla bilgi edinilemeyince mirası kız kardeşinin oğlu Ebû Lübâbe el-Ensârî'ye verildi. Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in şehid edildiği haberi üzerine Ebü'd-Dahdâh'ın müslümanlara, "Muhammed öldüyse Allah diridir, ölmez" diyerek cesaret verdiği, fakat savaşın ilerleyen dakikalarında Hâlid b. Velîd'in onu şehid ettiği de kaydedilmektedir.

Kudâa kabilesinin Belî kolundan olan Ebü'd-Dahdâh veya Ebü'd-Dahdâha Sâbit b. Dahdâh ile Ebü'd-Dahdâh el-Ensârî arasında, bahçelerini Allah yolunda hibe ederek Hz. Peygamber'in duasını almaları, ensarın himayesinde yaşamaları, Resûl-i Ekrem hayatta iken vefat etmeleri ve mirasçıları bulunmaması gibi hususlarda benzerlik olduğu görülmektedir. Hadislerde Ebü'd-Dahdâh, Ebü'd-Dahdâha veya İbnü'd-Dahdâh künyeleriyle zikredilen bu iki sahâbî, ashap hakkındaki tabakat kitaplarında iki ayrı şahıs gibi gösterilmekmekteyse de aynı kişi oldukları veya künye benzerliği sebebiyle birbirine karıştırıldıkları hatıra gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 146; V, 90, 95, 99; Dârimî, "Ferâ'iz", 27, 38; Müslim, "Cenâ'iz", 89; Ebü Dâvûd, "Cenâ'iz", 44; Nesâî, "Cenâ'iz", 95; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 281; III, 505; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 61; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 267; VI, 96-97; Kurtubî, *el-Câmi'*, Beyrut 1408/1988, III, 155-156; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 191; IV, 59; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 422-423; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 173-174.

RAŞİT KÜÇÜK

EBÜ'd-DERDÂ

(أبو الدرداء)

Ebü'd-Derdâ Uveymir b. Kays
b. Zeyd el-Hazrecî
(ö. 32/652 [?])

Dımaşk kadılığı ve
Kur'an muallimliği yapan sahâbî.

Künyesiyle meşhur olup adının Âmir, lakabının Uveymir, babasının adının Zeyd veya Âmir, dedesinin adının ise Kays olduğu da söylenmiştir. Bedir Gazvesi sırasında ve ensardan en son kişi olarak müslüman olduğu rivayet edilmektedir. İslâmiyet'i kabul etmesine vesile olan arkadaşı Abdullah b. Revâha İslâmî şahsiyetinin meydana gelmesine de yardımcı olmuştur. Hz. Peygamber onunla Selmân-ı Fârisî, başka bir rivayete göre de Avf b. Mâlik arasında kardeşlik bağı (muâhât*) kurmuştur.

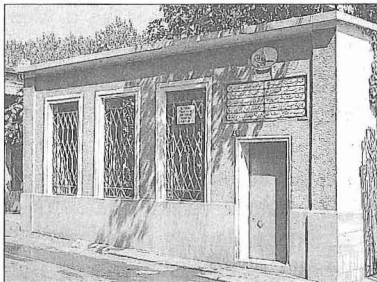
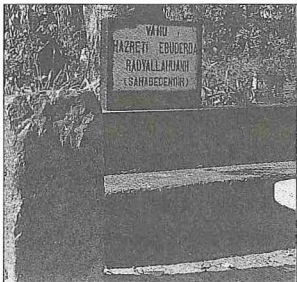
Ebü'd-Derdâ önceleri ticaretle meşgul olduğunu, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra ticaretle ibadeti bir arada yürütmeyeceğini anlayınca ibadeti seçtiğini anlatır. Uhud Gazvesi'nde yiğitlik gösterdiği nakledilmekle beraber onun bu gazveye katılmadığını söyleyenler de vardır. Daha sonraki birçok gazvede bulunmuş, Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek tamamını ona okumuştur.

Hız. Ebü Bekir'in hilâfetine son zamanlarında başlayan Yermük Savaşı'nda ordu kadısı (kâdîlcünd) olarak bulundu ve bu görev İslâm tarihinde ilk defa onun-

la başlamış oldu. Hız. Ömer ve Hız. Osman devirlerinde de bu görevi zaman zaman üstlendiği anlaşılmaktadır. Bedir Gazvesi'ne katılmadığı halde Hız. Ömer onu Bedrî kabul ederek kendisine maaş bağladı. Hız. Ömer'in hilâfeti döneminde Medine'de diğer bazı sahâbîlerle birlikte kadılık yaptı. Suriye'ye gitmek için izin isteyince Hız. Ömer orada âmillik yapmasını teklif ettiyse de bu görevi kabul etmedi ve Hız. Peygamber'in sünnetini yaymak, halka namaz kıldırma istediğini söyledi. Halifenin iznini alarak Dımaşk'a gitti. Başka bir rivayete göre ise Suriye Valisi Yezîd b. Ebü Süfyân'ın halifeden Kur'an ve fıkıh muallimi istemesi üzerine Hız. Ömer onu iki kişiyle birlikte Suriye'ye gönderdi. Valinin bu talebiyle onun Suriye'ye gitme arzusunun aynı tarihe tesadüf etmiş olması da mümkündür. Ebü'd-Derdâ'nın aralarında bulunduğu üç kişilik muallimler heyeti önce Humus'a gidip orada bir süre görev yaptı. Daha sonra Dımaşk'a geçen Ebü'd-Derdâ, Muâviye'nin Suriye valiliği sırasında Hız. Ömer'in emriyle Dımaşk kadılığına tayin edildi ve Dımaşk'ın ilk kadısı oldu. Hız. Ömer Dımaşk'a gittiğinde onu evinde ziyaret etti ve zâhidâne bir hayat sürdürdüğünü gördü. Ebü'd-Derdâ, hem Hız. Ömer hem Hız. Osman devirlerinde Kur'an öğretimiyle de meşgul oldu. Pek çok kişi ondan kıraat dersi aldı. Muâviye'nin Suriye valiliği sırasında diğer bazı sahâbîlerle birlikte Kıbrıs'ın fethine katıldığı da bilinmektedir.

Ebü'd-Derdâ 32 (652) yılında, bazı rivayetlere göre ise 31'de (651) Dımaşk'ta vefat etti ve Bâbüssagır Kabristanı'na defnedildi. 1938 yılında Muâviye b. Ebü Süfyân'ın kabrinin 20 m. güneybatısında biri kendisine, diğeri karısı Ümmü'd-Derdâ'ya ait iki mezar taşı bulunmuştur. Küfî hatla yazılı olan ve günümüzde el-Methafü'l-vatanî'de korunan bu taşların IV. (X.) veya V. (XI.) yüzyılda dikildiği sanılmaktadır. Ebü'd-Derdâ'nın diğer bazı sahâbîler gibi İstanbul'da Eyüp'te ve Üsküdar'da iki makam-kabiri bulunmaktadır (İst.A, IX, 4854).

Ebü'd-Derdâ'nın biri sahâbî olan büyük Ümmü'd-Derdâ, diğeri tâbî olan küçük Ümmü'd-Derdâ adlı iki hanımı vardı. Ebü'd-Derdâ ölünce Muâviye küçük Ümmü'd-Derdâ ile evlenmek istedi; Kur'an kıraatindeki üstünlüğü ile tanınan bu hanım valinin teklifini kabul etmedi. Ebü'd-Derdâ'nın Bilâl ve Yezîd ad-

Ebü'd-Derdâ'nın
Karacaahmet
Mezarlığı ile
Eyüp'teki
makam -
kabrileri -
İstanbul

lı iki oğlu ile Derdâ ve Nesîbe adlı iki kızı olmuş, bunlardan Bilâl Emevîler döneminde Dimaşk kadılığı yapmıştır.

Daima âhiret hesabını ve Allah rızasını gözetken Ebü'd-Derdâ çevresinde olup bitenlere ibret gözüyle bakardı. Müslüman olduğu sıralarda karısını ihmal edecek kadar ibadete düşkündü. Selmân-ı Fârisî, İslâmiyet'in bu kadarına izin vermediğini söyleyerek onun bu konudaki aşırılığına engel oldu. Ebü'd-Derdâ'nın ibadeti daha çok tefekkür ve ibret alma tarzındaydı. Hz. Peygamber'in onun hakkında "ümmetimin en âbidi ve en müttakisi" (İbn Manzûr, XX, 13), "bu ümmetin hakîmi" (Muttakî el-Hindî, XI, 718) gibi takdîrkar ifadeler kullandığı rivayet edilmektedir. Dünya malına değer vermeyen Ebü'd-Derdâ, kızı Derdâ'yı onunla evlenmek isteyen Yezîd b. Muâviye'ye vermemiş, fakir bir müslümanla evlendirmişti. Bildiklerini söylemekten çekinmezdi. Halkı iyilik etmeye, âhireti düşünmeye, yetimleri gözetmeye, köle âzat etmeye, Allah'ı zikretmeye, mütevazî ve dünyaya karşı tok gözlü olmaya, zulümden kaçınmaya teşvik ederdi. İnsanın bildiklerini uygulaması gerektiğini söyler, ilme ve dini yaşamaya çok önem verirdi.

Ebü'd-Derdâ tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında ashâbın ileri gelenlerindendi. Yıllarca titizlikle yürüttüğü kadılık görevi sırasında bir hüküm verdikten sonra davalıları geri çağırıp onları tekrar dinlediği olurdu. Onun bu titizliği hadis rivayetinde de görülür. Ebü'd-Derdâ'dan hadis öğrenmek üzere çeşitli ülkelerden gelen hadis talebelerine rivayette bulunduktan sonra herhangi bir yanlışlık yapmış olabileceğini düşünerek, "Hadis bunun gibidir veya buna benzer şekildedir" der, böylece meydana gelebilecek muhtemel hataların sorumluluğundan kaçınmak isterdi. Hz. Ömer'in aralarında Ebü'd-Derdâ'nın da bulunduğu birkaç sahâbîyi fazla hadis rivayet etmekten veya Medine dışına çıkmaktan menettiği söylenmektedir (İbn Sa'd, II, 336). Onun rivayet ettiği hadislerin sayısı 179 olup Enes b. Mâlik, Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Abbas gibi sahâbîlerle karısı Ümmü'd-Derdâ, oğlu Bilâl, Cübeyr b. Nüfeyr, Ebü İdrîs el-Havlânî, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yesâr gibi tâbiîler kendisinden hadis rivayet edenler arasında yer almaktadır.

Önemli bir yönü de Kur'an muallimliği olan Ebü'd-Derdâ "Dimaşk mukrî" di-

ye anılırdı. Sabah namazından sonra talebelerini okutmaya başlardı. Anlatıldığına göre talebeleri onar kişilik gruplara ayırır, her grubun başına bir öğretici tayin ederdi. Öğreticiler talebeleri çalıştırırken kendisi de mihrapta oturur veya halkalar arasında dolaşarak çalışmaları takip eder, belli bir seviyeye ulaşan öğrenciler kıraatlerini ona arzederlerdi. Bu usulü ilk defa onun başlattığı söylenmektedir. Ebü'd-Derdâ'nın kıraat hâkaları bazan 1600 kişiye kadar ulaşır. Ondan arz yoluyla Kur'an öğrenenler arasında hanımı Küçük Ümmü'd-Derdâ, Atıyye b. Kays el-Kilâbî, Hâlid b. Ma'dân ve Ba'lebek Kadısı Süveyd b. Abdülazîz bulunmaktadır. Meşhur yedi kıraat imamından İbn Âmir de ondan Kur'an derisi almıştır.

Ebü'd-Derdâ'nın güzel sözlerinden bazıları şunlardır: "Kul Allah'a ibadetle meşgul olunca Allah onu sever, mahlûkatına da sevdirdir". "İmanın zirvesi başa gelene sabır, kadere rıza, samimi bir tevekkül ve Allah'a boyun eğmektir". "Bir saat tefekkür, bütün bir gece nâfile ibadet etmekten hayırlıdır". "Bilmeyene bir kere, bilip de yapmayana yedi kere yazıklar olsun".

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 194-199; VI, 440-452; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 336; VII, 391-393; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 76-77; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvi), s. 116; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 26-28; Ebü Nuaym, *Hilye*, I, 208-227; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 336; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, III, 15-18; IV, 59-61; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eşer* (nşr. Ali Hasan), Kahire 1975, s. 143, 238, 364; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, IV, 318-320; VI, 97-98; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 411; III, 129; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XX, 10-43; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 175-177; Zehebî, *Tezkiretü'l-huf-fâz*, I, 24-25; a.mlf., *A' lâmu'n-nübelâ*, II, 335-353; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 11-40*, s. 398-404; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, I, 606-607; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 45-46; IV, 59; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XI, 718; XIII, 550-553; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 367; Şevkânî, *Derrû's-sehâbe*, s. 453-454, 677; A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953, s. 25; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979, s. 18-19, 60, 123, 160, 180; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1987, III, 290-292; Ahmed Fâiz el-Himsî, "el-'Uzamâ'u'l-lezîne düfinü fi Dimaşk ev mâtu fihâ", XXXV, *el-Havliyyâtü'l-eşeriyetü'l-'Arabîyyetü's-Sûriyye*, Dimaşk 1985, s. 292; M. Th. Houtsma, "Ebülderdâ", *İA*, IV, 75; Süheyl Ünver, "Ebu el-Derdâ", *İst. A*, IX, 4854; A. Jeffery, "Abu'l-Dardâ", *EI*² (İng.), I, 113-114.

ABDULLAH AYDINLI

EBÜ'L-ESVED ed-DÜELİ

(أبو الأسود الدؤلي)

Ebü'l-Esved Zâlim b. Amr
b. Süfyân b. Cendel ed-Düelî
(ö. 69/688)

Kur'an-ı Kerim'e
hareke sistemini getiren
ve Arap nahvinin ilk esaslarını
tesbit eden âlim, şair.

Kaynaklarda adı Osman, Amr b. Zâlim, Uveymir b. Zuveylim; Kinâneoğulları'nın Düil kabilesinden gelen nisbesi Dîlî veya Dülî şeklinde de geçer. Anne tarafından Abdüddâr kabilesine mensuptur; atalarının ismi farklı tertiplerde zikredilir. Doğum tarihi bilinmemekte, seksen beş yaşlarında vefat ettiği yolundaki bir rivayete göre İslâmiyet'in ortaya çıkışından birkaç yıl önce doğduğu kabul edilmektedir. Yaşça birçok sahâbiden büyük olmasına rağmen Hz. Peygamber'i göremediği için tâbiîden sayılır. İbn Şâhin ve Abdürrezzâk es-San'ânî onu aşâp arasında zikretmişlerse de İbnü'l-Esir bunun rivayet karışıklığından kaynaklanan bir yanlışlığı olduğunu belirtmiştir. Ebü'l-Esved önceleri kendi kabilesini terkedip Hüzeylîler içinde, daha sonra da hanımının kabilesi olan Kuşeyroğulları arasında yaşadı ve Hz. Ömer zamanında Basra'ya göç etti. Bu dönemde Basra'da herhangi bir görev alıp almadığı bilinmemektedir. Hz. Ali'nin halifeliği sırasında Basra Valisi Abdullah b. Abbas tarafından Basra kadılığına ve ayrıca Hâricîler üzerine gönderilen ordunun kumandanlığına getirildi; İbn Abbas'ın istifasından sonra da kısa bir süre Basra'ya vali oldu. Medâinî'ye göre 69 (688) yılında burada çıkan bir salgın hastalık sırasında öldü.

Koyu bir Ali taraftarı olması sebebiyle Şîa'nın tâbiîn arasındaki önemli simalarından sayılan Ebü'l-Esved, Cemel ve Sıffîn savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer almış, Cemel Vak'ası'nda Hz. Âişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm ile yapılan müzakerelerde önemli görevler üstlenmiştir. Bizzat kendisinden nakledilen rivayetlere göre nahiv bilgisini de Hz. Ali'den almıştır. Bazı kaynaklar, Abdullah b. Abbas'ın Basra valiliğinden istifa etmesine Ebü'l-Esved'in onunla ilgili bir yolsuzluğu halifeye ihbar etmesini sebep gösterirlerse de olay aslında İbn Abbas ile Ebü'l-Esved arasında geçen bir tartışmanın Hz. Ali muhaliflerinin istismar edilmesinden ibarettir (bk.